

Усербаев Д.Р.,¹ Қатаева Ж.Ә.,² Зәкиева Ж.Е.¹

zhadyra-ermekova@mail.ru

¹Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан

²Дарынды қыз балаларға арналған «Білім-инновация» лицей-интернаты,

Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Ғылыми жетекші - Ж.К. Ермекова

Бүгінгі күні бірінші кезектегі міндет қоғам дамуының маңызды факторы ретінде білім деңгейін арттыру болып отыр. Осы міндеттерді орындау шеңберінде Ұлттық білім беру жүйесінен жоғары білім мен ғылымның рөлін концептуалды қайта бағалауға, білім беру - кәсіптік бағдарламаларды қайта ұйымдастыруға, жаңа білім беру қызметтерінің сапасын бағалау және растау үшін тетіктерді әзірлеуге, жоғары оқу орындарын материалдық-техникалық жаңғыртуға, еңбек нарығындағы өзгерістерге байланысты Қоғам алдында жауапкершілікті арттыруға бағытталған барабар іс-әрекеттер талап етіледі, бұл жоғары білім беру саласындағы инновациялық қызметтің жаңа деңгейін талап етеді. Осыған байланысты педагогикалық кадрлардың кәсіби дайындығы айтарлықтай өзгеруі тиіс: инновациялық-педагогикалық бағыттағы вектор бірнеше рет көбейтілуі тиіс.

Білім беруді дамыту және тұтас педагогикалық үдерістің инновациялық стратегиясының контекстінде қазіргі заманғы мұғалімнің инновациялық үдерістердің тікелей тасымалдаушысы ретіндегі рөлі артып келеді. Оқу технологиясының барлық түрлерімен: дидактикалық, компьютерлік, проблемалық, модульдік және басқалар - жетекші педагогикалық функцияларды енгізу қабілеті мұғалімде қалады. Ол үшін арнайы педагогикалық дайындық қажет, себебі мұғалімнің кәсіби қызметінде тек арнайы және пәндік білім ғана емес, педагогика мен психология, оқыту және білім беру саласындағы қазіргі заманғы білім қажет. Осы негізде педагогикалық инновацияларды қабылдауға және енгізуге дайындық қалыптасады [2].

Білім берудегі инновациялық үдерістердің мәнін түсінуде екі маңызды мәселе жатыр:

1) озық педагогикалық тәжірибені зерттеу, жинақтау және тарату проблемасы; 2) педагогикалық ғылымның жетістіктерін практикаға енгізу проблемасы. Қазіргі заманғы педагогтың педагогикалық қызметіне, оның мазмұны мен даму тетіктеріне инновациялық назар аудару осы екі мәселені біріктіруден тұрады, яғни педагогикалық тәжірибені зерделеу және жинақтау процесі бұқаралық практикадағы барлық жаңа және озық үлгілерді тәжірибеге енгізу болып табылады. Осының барлығы педагогикалық жаңалықтарды құру, игеру және пайдалану бойынша басқару қызметінің маңыздылығын атап көрсетеді.

Сонымен қатар, қоғамның, мәдениеттің және білімнің дамуының заманауи жағдайында педагогикалық қызметтің инновациялық бағдарлануы бірнеше жағдайларға байланысты анықталады. Біріншіден, ағымдағы әлеуметтік-экономикалық өзгерістер білім беру жүйесін, әдістемелік және технологиялық педагогикалық үдерістерді әртүрлі типтегі оқу орындарында ұйымдастырудың және педагогикалық инновацияларды құру, меңгеруді және пайдалануды қоса алғанда, мұғалімдердің қызметін түбегейлі жаңартуды талап етеді, білім беру саясатын жаңартудың құралы ретінде әрекет етеді. Екіншіден, білім беру мазмұнын ізгілендіру мен ізгілендіруді күшейту, оқу пәндерінің көлемін, құрамын үздіксіз өзгерту, жаңа оқу пәндерін енгізу оқытудың жаңа ұйымдастыру нысандарын, технологияларын үнемі іздестіруді талап етеді, ал бұл жағдайда білім беру ортасындағы педагогикалық ғылымның рөлі мен беделі айтарлықтай артады. Үшіншіден, мұғалімдердің педагогикалық инновацияларды дамыту мен қолдану фактілеріне деген көзқарасы өзгереді; өйткені оқу-тәрбие үрдісінің мазмұнын қатаң реттеу жағдайында мұғалім жаңа бағдарламалар мен оқулықтарды дербес іріктеуде ғана емес, сондай-ақ педагогикалық қызметтің жаңа әдістерін және әдістерін қолданумен шектеліп қоймай, инновациялық

қызмет жоғарыда ұсынылған инновацияларды қолдануға дейін қысқартылды, себебі ол іріктеліп келе жатқан зерттеу сипаты. Сондықтан білім беру жүйесінде, әсіресе басқару органдарының маңызды бағыты педагогтер енгізген инновацияларды талдау және бағалау, оларды табысты әзірлеу және қолдану үшін жағдай жасау болып табылады [3].

Қазіргі білім беру жүйесімен нақты педагогикалық қызметте іске асырылуы тиіс бай тәжірибе жинақталған. Тәжірибе көрсетіп отырғандай, педагогтің кәсіби дайындығы оқу орнының қабырғасында аяқталмайды, ол кәсіптік қызметтің барлық кезеңінде жалғасады. Мұғалімнің кәсіби білімінің сабақтастығы оның шығармашылық қабілеттерін, оның өмірлік белсенділігінің интеграциялық элементін дамытудың және жеке педагогикалық тәжірибенің үздіксіз дамуы үшін қажетті шарттардың бірі болып табылады. Егер педагогикалық ұжымда жеке-шығармашылық кәсіби ізденістерге қолдау көрсетілсе және көтермеленсе, жеке тәжірибе әлеуметтік және кәсіби тәжірибемен байланысса, мұғалімнің кәсіби шеберлігі мен педагогикалық мәдениетінің өсуі қарқынды жүреді.

Оқуға инновациялық көзқарас - формализмді, авторитарлық қарым-қатынас стилін, білімалушының тұлғасына қатысты өзгерісті, оның шығармашылық әлеуетін ашуға жағдай жасау болып табылады. Инновациялық оқыту жаңа үлгідегі оқыту болып табылады. Ол білімалушының эмоционалды сферасын жетілдіруге негізделген, барлық оқушыларды білім үдерісіне әрқайсысы үшін табыстың ең жоғарғы деңгейінде және шығармашылық деңгейге көшіруге мүмкіндік береді. Инновациялық оқыту педагогикалық қызметтің сипатын және білімалушының танымдық қызметін өзгертеді, өйткені білім беру процесінің мақсаттары өзгереді және білімалушы білім беру қызметінің белсенді субъектісі болып табылады.

Инновациялық оқыту - бұл жаңа, прогрессивті, білім беру процесінің барлық қатысушылары үшін құнды болып табылатын оқыту. Бұл оқытудың жаңа деңгейі, жеке тұлғаға бағытталған оқытудың өзіндік сатысы, онда дәстүрлі, дәстүрлі емес, проблемалық сабақтар ғана емес, олардың барысында кең таралған жаңа әдістер, тәсілдер, технологиялар қолданылады. Инновациялық білім беру - мұғалімнің оқытудың жаңа әдістерін жақсы меңгерген, білім беру үдерісінде ең озық әдістерді енгізе алатын, оқыту үдерісінде шығармашылық қабілеті бар және өзін-өзі тәрбиелеуде белсенді жұмыс істейтін жаңа деңгей.

Білім берудегі инновация - бұл ғылыми-педагогикалық білімнің жаңа саласы, білім беру саласындағы үш негізгі педагогикалық үдерістің ажырамас бірлігі мен өзара байланысы туралы ілім: жаңалықтар құру, оларды игеру (қабылдау, игеру) және жаңалықтарды қолдану. Басқаша айтқанда, инноватиканың пәні жаңалықтарды құру, игеру және қолдану бірлігін зерттеу болып табылады, яғни білім берудегі инновация білім беру және оқыту жүйесіндегі инновациялық үдерісті, инновациялық қызметті, жаңашылдықты, инновациялық үдерістер болатын инновациялық ортаны білдіреді. Инновациялық үдерістер үш негізгі аспектіде қарастырылады: әлеуметтік-экономикалық, психологиялық және ұйымдастыру-басқару. Жалпы климат осы аспектілерге, инновациялық процестердің пайда болу жағдайларына және инновацияларды дамытуға кедергі келтіретін немесе ықпал ететін жағдайларға байланысты. Бұл ретте инновациялық процесс табиғи емес, саналы басқарылатын сипатқа ие. Инновация - басқарудың маңызды жаңа функциясы.

Инновациялық қызмет - білім берудің белгілі бір деңгейінде инновациялық процесті қамтамасыз ету үшін қабылданған шаралар жиынтығы. Білім берудегі инновациялар жаңа идеяларды, қағидаларды, кейбір жағдайларда оларды бейімдеу және қолдану үшін жағдайлар бар жобаларды модельдеуге әкеледі. Қызмет түрі бойынша педагогикалық инновациялар, инновацияларды ұсыну және басқару түрлерімен ерекшеленеді. Инновациялық құбылыстың екі түрі бар: педагогикалық инновациялар (білім беру жүйесіндегі инновациялар) және инновациялық оқыту. Педагогикалық инновациялар қайта құрылымдау және модификациялау, білім беру жүйесін немесе оның жеке аспектілерін, қасиеттері мен аспектілерін (жаңа заңдарды, жаңа құрылымдарды, модельдерді, білім беру тұжырымдамаларын, интеграциялық байланыстарды қалыптастыру және т.б.) өзгертуге байланысты болса, онда инновациялық оқыту білім беру процесінде саналы, мақсатты, ғылыми негізделген әрекеттің өнімі ретінде білімді меңгерудің ерекше түрі ретінде

анықталады. Инновациялық оқыту бүгінгі таңда қолдау көрсетуші оқыту түріне ауысты. Ол білім беру жүйесінің қоғам дамуының жоғары сатысына көшуіне, білім берудің өзгерген мақсаттарына деген реакциясы ретінде қарастырылады. Инновациялық оқыту - бұл мәдениет пен әлеуметтік ортадағы инновациялық өзгерістерді ынталандыратын, жеке және қоғам алдындағы өзекті мәселелерге белсенді жауап ретінде әрекет ететін оқыту. Ол тек «адамның білімін» ғана емес, сонымен қатар «адамның белсенділігін» қарастырады. Оқытудың барлық элементтері инновациялық үдерісте де орын алады, жалғыз мәселе – репродуктивтік, өнімнің белсенді және шығармашылық байланысын анықтау. Қазіргі кезеңде инновациялық өзгерістер білім берудің жаңа мазмұнын қалыптастыру; оқытудың жаңа технологияларын әзірлеу және іске асыру; жаңа бағдарламаларды меңгеру әдістерін, тәсілдерін, құралдарын қолдану; оқу процесінде тұлғаның өзін-өзі анықтауы үшін жағдай жасау; оқытушылардың да, білімалушылардың да іс-әрекеті мен ойлау стиліндегі өзгерістер, олардың арасындағы өзара қарым-қатынасты өзгерту, шығармашылық инновациялық ұжымдарды құру және дамыту бағыттары бойынша жүзеге асырылады. Инновациялық оқыту - бұл шығармашылық процесс, онымен оқу үрдісінде іздеу, зерттеу, оқу-ойын, моделдеу және басқа да қызмет түрлерін әзірлеу және қолданумен тығыз байланысты.

Білім беру мәселелерін шешу педагогтардың кәсіби дайындығынан басталады. Осыған байланысты таңдаған саланың іргелі білімдеріне ғана емес, сонымен қатар инновациялық құрамдас бөлікті қоса алғанда, жалпы мәдениетке негізделген болашақ мектеп мұғалімдері мен жоғары оқу орындарының оқытушыларын оқыту өте өзекті болып отыр. Қазіргі мұғалім тек қана "өз" пәнін оқытып қана қоймай, сонымен қатар инновациялық технологияларды жетік меңгеруі және оларды нақты білім беру саласында шығармашылықпен қолдануы тиіс. Бұл жағдайда тек жаңа технологияларды меңгерген мұғалімдерді ғана емес, зерттеушіні, жаңашылды және эксперименталды тұлғаны, шығармашылық ізденіске, педагогикалық мұраны сыни бағалауға қабілетті, заманауи қоғамда бейімделуге және технологиядағы тұрақты өзгерістерге қабілетті тұлғаны даярлау міндеті тұр. Қазіргі заманғы технологиялар саласында, оларды пайдалану саласында тереңдетілген дайындықты және қазіргі қоғамның талаптарына сәйкес тұрақты оқуға дайындығын қамтитын мектептегі инновациялық қызметке мұғалімдерді дайындау қажет.

Жаңа технологияларды пайдалану саласындағы инновациялық қызмет деп білім беру процесін ұйымдастыруға да, оқу бағдарламаларына да, мысалы, университеттер үшін және инновациялық оқу орындарына (гимназиялар, лицейлер, эксперименталды алаңдар және т.б.) арналған бағдарламаларды әзірлеуге де тиісті жаңалықтарды енгізуді түсіну керек. Инновациялық білім беру мекемелері (жаңа үлгідегі мектептер, мектепке дейінгі және мектептен тыс мекемелер, педагогикалық кадрларды даярлау немесе қайта даярлау орталықтары және т. б.) осы бағытта белсенді жұмыс істейді, осыған байланысты олардың қызметінде мынадай ерекшеліктер байқалады: бұқаралық мектепке қарағанда өзге оқыту моделі әзірленеді және іске асырылады; білім берудің дәстүрлі мазмұнынан принципті ерекшеленетін, оның ішінде өзін-өзі тану, өзін-өзі реттеу, өзін-өзі анықтау, жаңа мазмұнды іздеу жүргізілуде, мұғалім тұлғасының шығармашылық қасиеттерін дамытуға, өз еңбегінің нәтижесі мен мазмұны үшін жеке жауапкершілігін дамытуға бағытталған жұмыстың жаңа құралдары мен тәсілдері сынақтан өткізіледі.

Инновациялық оқытуды дәстүрлі, нормативтік оқытуға қатысты баламалы білімді игерудің ерекше түрі ретінде; демократияландыру және оларды бірлескен шығармашылық, өнімді қызметке қосу арқылы мұғалім мен оқушылардың жеке басын дамытуды қамтамасыз ететін процесс ретінде; белгілі бір болашаққа жоғары дайындық жасайтын, зияткерлік-коммуникативтік қызметтің даму деңгейін және креативтілікті арттыратын оқу ынтымақтастығы сипатын өзгерту ретінде түсінуге болады; білім алушылардың жаңа жағдайлардағы бірлескен іс-қимылдарға қабілеттерінің дамуын білдіретін білімді меңгерудің ерекше түрі ретінде болуы қажет. Бұдан басқа, инновациялық оқытуды ғылыми және мәдени білімді пайдалану негізінде мақсатты жобаланатын оқыту процесі ретінде; болашақ

жобаланатын тұлға дамуының мақсатты ұйымдастырылған жағдайы және осы болашақты жүзеге асыруға дайындық ретінде қарастыруға болады.

Инновациялық оқыту жағдайында мұғалім қосымша қандай да бір жаңашылдықты жүзеге асырады: жаңа мазмұнды, оқыту мен тәрбиелеудің жаңа әдістемесін енгізеді, алдын ала әзірленген тұжырымдама мен т. б. негізінде эксперименттік-зерттеу жұмыстарын жүргізеді. Оқу сабақтарының тиімділігін бағалау кезінде 5 және 10 баллдық шкалалар қолданылуы мүмкін. Бұл сіз артықшылық беретін шкалаға байланысты. Осы мәселені зерттеу барысында инновациялық оқытуды талдау критерийлері, сондай-ақ оның тиімділігін бағалау көрсеткіштері мен критерийлері зерттеледі. Бірінші кезекте, тиімділік көрсеткіштеріне: оқыту әдістемесінің (технологиясының) түпнұсқалық дәрежесі, жаңашылдығы, дәстүрлі және инновациялық формаларды, оқыту әдістерін, оқыту мазмұнын ұштастырудың икемділігі, педагогикалық инновацияның тиімділігін, технологиялығын, педагогикалық инновацияны басқа педагогтардың қайта жаңғырту мүмкіндігін анықтауға мүмкіндік беретін педагогикалық диагностика құралдарын пайдалану дәрежесі жатады [4]. Инновациялық қызметтің функцияларын іске асыру инновациялық технологияларды қолданудың кәсіби маңызды іскерліктің арқасында жүзеге асырылады, ал педагогтың әлеуметтік қасиеттеріне: әлемдік мәдениеттің жетістіктеріне баулу, әлеуметтік белсенділік, гуманизм, жаңа технологияларға бағдарлау, міндеттерді дәстүрлі емес түрде шешу, ақпараттандыру құралдарын тиімді пайдалану, қызмет саласының жоғары әлеуеті және кәсіби құзыреттілігі жатады.

Тұтас педагогикалық процестің инновациялық стратегиясына жаңашылдық процестерді тікелей қолдануда мектеп директоры, мұғалімдер мен тәрбиелеушілердің рөлі арта түсуде. Оқыту процесінің көптүрлілігіне қарамастан – дидактикалық, компьютерлік, проблемалық, модулдық және басқа – жетекші педагогикалық қызметті іске асыру мұғалімнің еншісінде қалып отыр. Мұғалімнің кәсіптік қызметі арнаулы, пәндік білімдермен ғана шектелмей, педагогика мен психологияның, оқыту мен тәрбие технологиясы салаларының қазіргі заманғы білімдерін де қамтитын болғандықтан мұғаліммен арнайы психологиялық–педагогикалық дайындық талап етіледі. Осы негізде педагогикалық инновацияны қабылдау, бағалау және іске асыруға дайындық қалыптасады.

Инновация – жаңалық, жаңашылдық, өзгеріс деген ұғымды білдіреді. Инновация құралы және процесс ретінде әлде бір жаңалықты енгізу деген сөз. Педагогикалық процесте инновация оқыту не тәрбиенің тәсілдері, түрлері мақсаты мен мазмұнына, мұғалім мен оқушының бірлескен қызметін ұйымдастыруға жаңалық енгізуді білдіреді. Білім берудегі инновациялық процестердің мәнін педагогиканың маңызды екі проблемасын құрайды. Олар – озық педагогикалық тәжірибені зерттеу, жинақтау және тарату проблемасы және педагогикалық–психологиялық ғылымдардың жетістігін практикаға енгізу проблемасы. Соған сәйкес инноватика пәні, инновациялық процестердің мазмұны мен механизмі осы кезге дейін бір–бірінен оқшау қарастырылып келген өзара тығыз байланысты екі процестің тұтастығы тұрғысынан қарастырылуы тиіс. Бұның барлығы педагогикалық жаңалықты – жасау, игеру және пайдалануда басқару қызметінің маңыздылығына көз жеткізе түседі. Өйткені, мұғалім жаңа педагогикалық технологияның, теория мен концепцияның авторы, талдау жасаушысы, зерттеушісі, тұтынушысы және насихатшысы қызметін атқарады. Осы процесті басқару мұғалімнің өз қызметінде әріптестерінің тәжірибесі немесе ғылымдағы жаңа идеялар, әдістемелерді дұрыс тандап, бағалау және қолдануын қамтамасыз етеді. Ал педагогикалық қызметте инновациялық бағыттылықты қазіргі заманғы білім беру, қоғамдық және мәдени даму жағдайында педагогикалық қызметтің инновациялық бағыттылығының қажеттігі бірқатар жағдайлармен айқындалады.

Қазіргі заманғы мектепте нақты педагогикалық қызметте іске асыруға болатын орасан зор педагогикалық тәжірибе жинақталған, бірақ олардың бәрі бірдей қолданыла бермейді, өйткені көптеген мұғалімдер мен басшыларда ол тәжірибені зерттеу және қолдану қажеттілігі қалыптаспаған, сол сияқты ол тәжірибелерді талдау мен талдаудың дағдысы мен іскерлігі жетісе бермейді. Осылайша, мұғалімдердің инновацияға дайындығын әдістерді

қалыптастыру, оқытумен білім берудің инновациялық тәсілдерін үйлестіруге негізделген, педагогикалық технологияларды мектептің оқу үрдісінде пайдалану, жоғары құзыреттілік пен өзін-өзі үздіксіз білім алуға ұмтылуды талап етеді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Болон процесі: мәселелері мен болашағы. -М.: Оргсервис, 2006.
2. Қазақстан Республикасының жаңа формациядағы педагогтың үздіксіз педагогикалық білім беру тұжырымдамасы. - Астана, 2005.
3. Ермакова Ж.К., Стукаленко М. Н. Болонский процесс и внедрение инновационных технологий в образовательный процесс // Вестник ЕНУ им. Л.Н.Гумилева. 2012, №5 (90), С. 259-263
4. Стукаленко М. Н. Болон декларациясы контекстінде Қазақстанда жоғары білім беруді дамыту. // "Современное образование. Проблемы и решения " халықаралық ғылыми конференциясының материалдары. Эксперименталды білім берудің халықаралық журналы, Бангкок (Паттайа) Тайланд, 2013, №1, Б. 146-149.